

*Lapsen ja nuoren kehityksen
tukeminen – pohja hyvälle
aikuisuudelle*

23.4.2013

Leena Repokari, LT,
lastenpsykiatrian erikoislääkäri,
lapsi- ja nuorisopsykoterapeutti

Mitä tapahtuu lapsuuden aikana?

- ★ 0-3 v: perusturvallisuus, kommunikaatiotaidot, sosiaalisten taitojen alkeet, itsetunnon pohja
- ★ 4-6 v: mielikuvitus, sosiaalisten taitojen harjoittelua, motoriikan ja kielen kehitys nopeaa
- ★ 7-n.10v: realiteettitaju vakaa, tunteiden hallinta kohtalaisen hyvä, taitojen ja tietojen oppiminen, sosiaalisten taitojen kehittyminen edelleen

Mitä tapahtuu lapsuuden / nuoruuden aikana?

★ n. 9/10/11v esimurrosikä: taantumisen hetkittäin, abstrakti ajattelu alkaa kehittyä

★ n. 12v murrosikä: suuret fyysiset muutokset
→ suuret psyykkiset muutokset –
eriytyminen, itsenäistyminen, ajattelun ja
persoonallisuuden kehittyminen

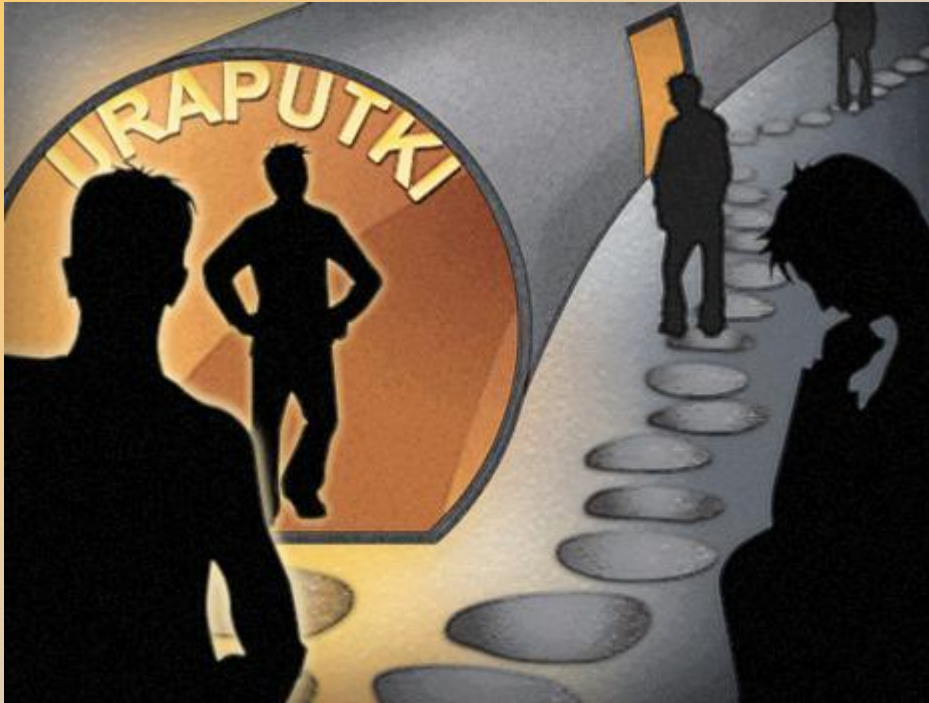
Faktaa Suomesta

- ★ Mielenterveys- ja päihdeongelmat aiheuttavat kaksi kolmasosaa nuoruusikäisten ja puolet lapsuusikäisten terveyshaitoista
- ★ noin $\frac{3}{4}$ aikuisiän mielenterveyshäiriöistä alkaa ennen 25. ikävuotta

Nuori putoaa putkesta – lasku 1,2 miljoonaa

Heini Karjanmaa

Erot hyvä- ja huono-osaisten nuorten välillä ovat kasvaneet. Kaikki nuoret eivät päädy työelämään tai opiskelemaan. Osa syrjäytyy, mutta osa jättäytyy tarkoituksella sivuun. Syrjäytymisellä on kuitenkin kova hinta sekä nuorelle että yhteiskunnalle. Lue miten tunnistat alkavan syrjäytymisen varoitukset.

Taloussanomat 2011

Mitä on syrjäytyminen? - nuoret

★ Kun nuorilta itseltään on kysytty, mitä **syrjäytyminen** on, vastaus ei liitykään työ- tai opiskelupaikkaan eikä taloudelliseen tilanteeseen

★ Vastaus on: **syrjäytyminen** on yksinäisyyttä.

Mitä on syrjäytyminen? - asiantuntijat

★ Syrjäytyminen (tai vieraantuminen) tarkoittaa terminä yhteisön ulkopuolelle, yhteiskunnasta sivuun jäämistä

★ Eli ihminen ajautuu syystä tai toisesta häntä ympäröivän ihmisyyhteisön ulkopuolelle, sivuun, ulkopuoliseksi

Syrjäytyminen

Kun syrjäytymistä katsotaan yksinäisyyden tai yksin jäämisen kautta, puhutaan jostain, joka ei ole meidän ulkopuolellamme, vaan yhteistä kokemusta siitä, mitä ihmisenä oleminen nyt on. Yksinäisyys tai yksin jäämisen pelko ei kysy sosiaalista asemaa. Kyse on hyväksytyksi tulemisesta, arvostuksesta, havaituksi tulemisesta ja siitä, että on jollekulle tarpeellinen ja tärkeä.

*Syrjäytyminen alkaa pikkulapsi-
iässä (tai jo ennen syntymää)!*

Syrjäytymisen kaksi moodia

★ Hiljainen

- arkuus, masentuneisuus → päihteidenkäyttö, opintojen keskeytyminen, työttömyys, kotiin jääminen

★ Äänekäs

- käytöshäiriöt, sosiaaliset vaikeudet → päihteidenkäyttö, rikollisuus

Lapsen kehityksen keskeisimpiä riskitekijöitä

★ äidin raskaudenaikainen tupakointi ja päihteiden käyttö

★ vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat missä tahansa vaiheessa lapsuutta ja nuoruutta

★ epäasianmukaiset kasvatustenetelmät – ankara, rankaiseva tai laiminlyövä kasvatust

★ lapsen kaltoin kohtelu

★ lapsen oppimisvaikeudet tai tarkkaavuuden häiriö

★ lapsen fyysiset pitkäaikaiset sairaudet

Lapsen kehityksen keskeisimpiä riskitekijöitä

★ perherakenteen heikkous

– erityisesti toistuvat erot

★ kuormittavat elämäntapahtumat

★ väkivalta ja kiusaaminen

★ vanhempien matala koulutustaso

*RISKITEKIJÖIDEN
KASAANTUMINEN ON
ERITYISEN MERKITYKSELLISTÄ!*

Lapsen psyykkisen kehityksen suojaavia tekijöitä

★ lämmin, huolehtiva kasvatuskulttuuri

★ turvalliset, pysyvät suhteet aikuisiin

★ lapsen omat vahvuudet

★ toverisuhteet

★ riittävän pienet ryhmäkoot päiväkodissa ja koulussa

★ erityisvaikeuksien asianmukainen huomioiminen pk:ssa ja koulussa

Lapsen psyykkisen kehityksen ehdot

★ lapsi tarvitsee riittävän empaattisen ja läsnä olevan aikuisen hoivaa ja huolenpitoa

★ sosiaalisessa ja emotionaalisessa kehityksessä on keskeistä se että se tapahtuu emotionaalisessa suhteessa joka on pitkäaikainen (mieluimmin pysyvä)

Vanhemmuus

★ emotionaalinen saatavilla olo

★ hoiva

★ suojelu

★ opettaminen

★ leikki

★ rajojen asettaminen

★ jäsentäminen

Viime viikolla eduskunnan kyselytunnilla keskusteltiin mahdollisuudesta erottaa koulun työrauhaa häiritsevä oppilas muutamaksi päiväksi. Kokoomuksen kansanedustaja **Raija Vahasalo** esitti, että vaarallisesti käyttäytyvä oppilas pitäisi lähettää muutamaksi päiväksi kotiin rauhoittumaan.

Se kuulostaa samalla tavalla järkevältä kuin ehdotus subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajoittamisesta silloin, kun toinen vanhemmista on kotona.

Molempien ajatusten lähtökohta on itsestään selvä: van-

hemmilla on vastuu lapsista. Siispä lapsi, joka häiritsee koulussa, on lähetettävä kotiin. Siispä vanhemman, joka viettää päivät kotona, on hoidettava siellä myös lapsensa. Molemmat ajatukset ovat myös samalla tavalla pelottavia. Niiden taustalla on

” *Keskustelu kodista on usein hullunkurista.*

oletus kodista paikkana, missä lapsella on automaattisesti hyvä olla. Oletus tekee näkymättömiksi juuri ne lapset, jotka kipeimmin tarvitsevat kodin ulkopuolisten aikuisten huomiota. Monia heistä nämä keskustelut koskevat suoraan.

ARVIOLTA VIIDENNES suomalaisista lapsista elää perheissä, joissa vähintään toisella vanhemmista on päihde- tai mielen-terveysongelma. Unicefin mukaan reilu viisi prosenttia suomalaisista lapsista joutuu kotonaan väkivallan uhriksi ja poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksessa joka kuudes yhdeksäsluokkalainen kertoi nähneensä kotona äitiin, isään tai sisarukseen kohdistuvaa väkivaltaa.

SUURIN OSA VANHEMMISTA huolehtii lapsistaan hyvin. Ne, jotka eivät huolehdi, tuskin muuttuvat radikaalisti siksi, että joku jyrähtää julkisesti vanhempien vastuusta. Siksi keskustelut hukassa olevasta vanhemmuudesta ja kodista lapsen parhaana paikkana ovat usein hullunkurisia. Ikään kuin jossain olisi vanhempia, jotka ajattelemattomuuttaan eivät huolehdi lapsistaan, mutta ovat valmiita ryhdistäytymään heti kun joku vähän patistelee. Ikään kuin tiedot suomalaisien kotien väkivallasta ja alkoholi- ja mielen-terveysongelmista olisivat peräisin toisesta todellisuudesta, joka ei kuulu päivähoitoa tai koulua koskeviin keskusteluihin. Ikään kuin koti olisi hyvä paikka vain, koska se on koti.

SUBJEKTIIVISESTA päivähoito-oikeudesta hyötyvät erityisen paljon lapset, joiden ei ole hyvä olla kotona. Koulussa rauhaa häiritsevät usein oppilaat, jotka eivät saa tukea kotoa. Näiden lasten elämän kannalta olennaista on, saavatko he puuttuvan tuen jostain muualta. Jokainen päätös pitää heidät tiiviimmin kotona jättää yksin lapset, jotka eniten tarvitsevat yhteiskuntaa. Vaikka häiritsevät lapset voisi erottaa koulusta, yhteiskunnasta heitä ei voi erottaa.

Vanhemmuuden tuki

★ neuvolalla keskeinen rooli

– työntekijöiden koulutus! esim. MLL Vahvuutta vanhemmuuteen -hanke

★ tehokkainta on konkreettinen apu nopeasti kurentuen tarvetta – kuitenkin lapsiperheiden kotipalvelua on karsittu

Vanhemmuuden tuki

★ päivähoidon ja neuvolan ja vanhempien yhteistyö

★ koulun, oppilashuollon ja vanhempien yhteistyö

★ perheneuvolat

★ lastensuojelu

Vanhemmuuden tuki

★ ns sekundaaripreventio lasten ja nuorten kohdalla tärkeää!

★ käyttäytymisen häiriöt voidaan havaita varhain

★ esim. Voimaperheet –hanke, Ihmeelliset vuodet -ryhmät

Päivähoito

- ★ Päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä.

Päivähoito

- ★ Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö

Koulu

- ★ perusopetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ja antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja
- ★ lähtökohtana on koulutuksellinen tasa-arvio, joka huomioi oppilaan yksilölliset tarpeet

Yksilölliset ominaisuudet vs kehityksen puutteet

- ★ koulussa näkyy koko ikäryhmä – siksi koulun mahdollisuus havaita kehityksen pulmia on ainutlaatuinen

Yksilölliset ominaisuudet vs kehityksen puutteet

esim.

★ temperamenttierot

– esim. ulospäin suuntautunut, rohkea vs. ujo, hiljainen

★ kulttuurilliset erot

– myös kotikulttuurin erot

★ taidot ja tavat

– esim huolimattomuus vs hienomotoriikan ongelmat

Miten yksilölliset tarpeet sitten otetaan huomioon?

★ Vaikeuksiin suhtautuminen

- lapset pyrkivät tekemään parhaansa; jos he eivät tee, siihen on jokin syy

- tärkeät kysymykset

miksi ?

mikä auttaisi ?

mitä voimme yhdessä tehdä eri tavalla jotta tämä sujuisi paremmin ?

Miten yksilölliset tarpeet sitten otetaan huomioon?

★ paneutuminen ongelmaan ja sen pilkkominen sellaisiksi osiksi joihin voi vaikuttaa

★ Kysy lapselta !

★ Kuuntele !

★ Ross W Greene:

– Tulistuva lapsi

– Koulun hukkaamat lapset

Miten eri toimijat löytäisivät toisensa ajoissa?

- ★ lapsi tarvitsee apua nopeasti

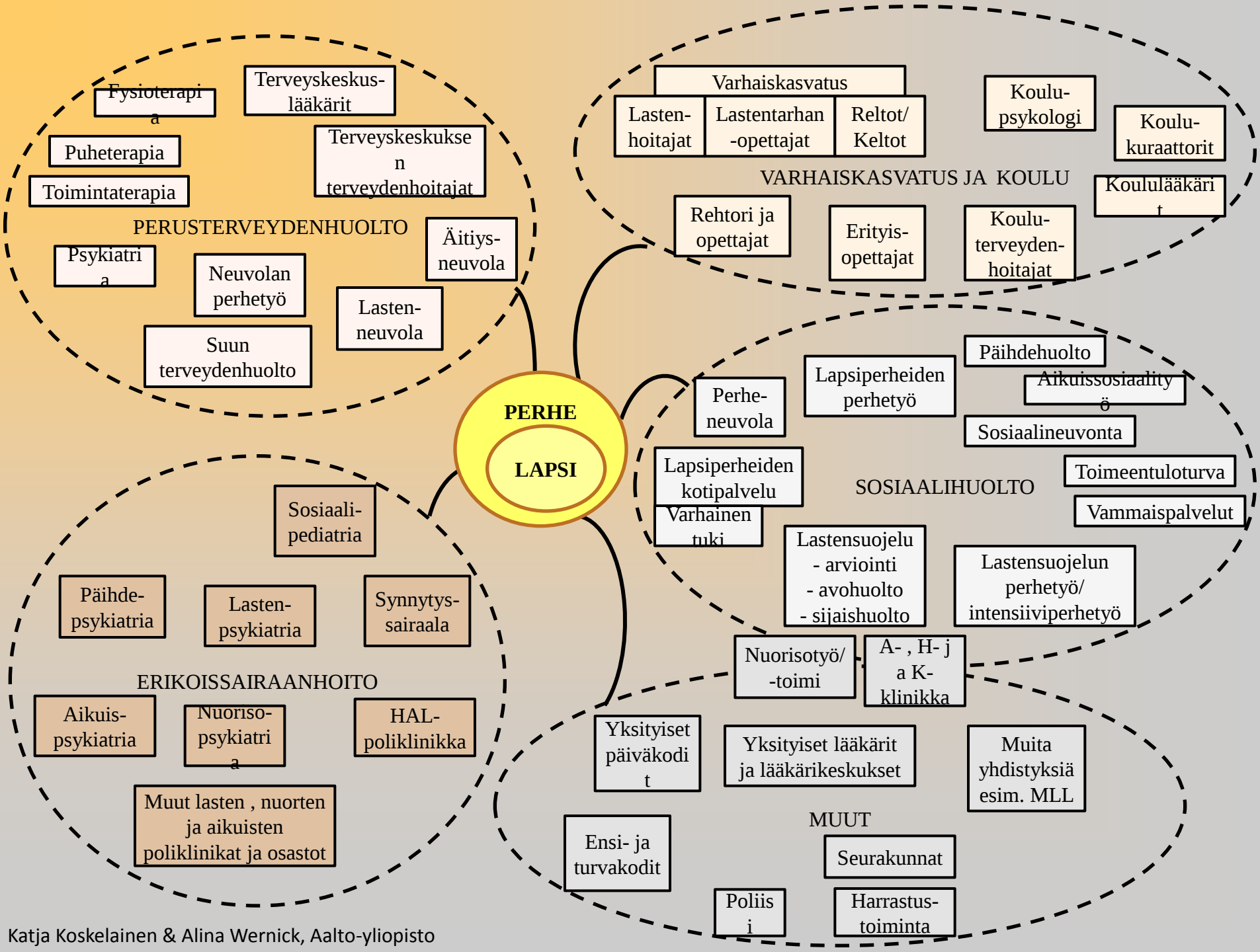
- ★ se joka pulman havaitsee on vastuussa asian eteenpäin viemisestä

- ★ asiantuntijaverkoston tulee olla käytettävissä helposti

- ★ eri hallintoalojen yhteistyö – miten toteutuisi saumattomasti?

Palvelujärjestelmän ongelmia

- ★ toimijoita paljon, hajallaan
- ★ työnjako epäselvää
- ★ perustason lasten mielenterveyspalvelut puutteelliset

Vanhemmat ja koulu yhteistyökumppaneina

★ pikkukoululaisten vanhemmat aktiivisesti mukaan

★ opettajan ja vanhempien hyvä yhteistyö auttaa lasta aina

★ viestintä muulla(kin) tavalla kuin wilman kautta!

★ positiivinen palaute erityisen tärkeätä silloin kun lapsella on ongelmia mutta myös hyvin pärjääville lapsille

Tuen tarve: havaitseminen

★ lapsen kyvyttömyys luoda luontevia kontakteja ikätovereihin: esim. toistuvat konfliktit / pelleksi asettuminen / vetäytyminen

★ oppimisen ja/tai tarkkaavuuden ongelmat

★ jatkuva alavireisyys, ärtyneisyys

Tuen tarve: miten ottaa puheeksi?

★ suora yhteys vanhempiin

★ lapsi voi todella olla erilainen kotona ja koulussa

★ vanhemmilla on usein tarve nähdä oma lapsi erityisenä, vaikeus ottaa vastaan negatiivista tietoa

★ lasta arvostava, vanhempia kuunteleva asenne

Väkivalta, kiusaaminen

- ★ kiusaamisen lopettaminen on mahdollista
- ★ kun kiusaaminen tulee ilmi, siihen pitää puuttua välittömästi
- ★ tämän puuttumisen tulee mennä kaiken muun koulutyön edelle
- ★ KIVA-koulu ym menetelmät apuna – eivät kuitenkaan auta jos koulun aikuiset eivät yhtenä rintamana toimi kiusaamista vastaan

Syrjään joutuminen

- ★ syrjäytymiskehitys alkaa varhain
- ★ lapsen kokemuksena epäonnistuminen –
”olen huono, en kelpaa” → hakeutuminen
porukkaan jossa kelpaa
- ★ koulussa erityisesti kiinnitettävä huomiota
kiusaamiseen, oppimisvaikeuksiin,
tarkkaavuuden häiriöihin, käytöshäiriöihin

Mitä tukea koulu voi antaa

★ kaikki lapsen arjessa toimivat aikuiset voivat tukea lapsen hyvää kehitystä

★ koulu voi olla aloitteen tekijänä lapsen isonkin ongelmavyyhdin avaajana

★ koulussa voisi olla lapselle mahdollisuus hakea apua itsenäisesti

Mitä tukea koulu voi antaa?

★ koululla hyvät mahdollisuudet auttaa etenkin oppimisen / tarkkaavuuden ongelmassa

★ sosiaalisen toiminnan tukeminen: asioiden avoin puheeksi ottaminen, lasten vastuuttaminen omasta toiminnastaan

Mitä tukea koulu tarvitsee voidakseen tukea?

★ Miten asiantuntijat voisivat tukea
kouluyhteisöä?

- opettajan ja oppilaan välisen suhteen merkitys
- koulu merkityksellinen sosiaalinen ympäristö
myös (ja erityisesti) niille lapsille ja nuorille joilla
on suuria vaikeuksia
- onnistumisen kokemukset

Lastensuojelu / koulu

- ★ koulutoimenjohtajat, rehtorit, opettajat, koulunkäyntiavustajat, kouluterveydenhuollon edustajat ja koulukuraattorit ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä

Lastensuojelu / koulu

- ★ lisäksi sos ja terv huollon, opetustoimen ja nuorisotoimen palveluksessa olevilla henkilöillä on velvollisuus tehdä ilmoitus suoraan poliisille JA lastensuojeluilmoitus, kun on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistunutta seksuaalirikosta

”Riittävä vanhemmuus”

- ★ Riittävä oma psyykkinen tasapaino
- ★ kyky pitkäaikaisiin ja kestäviin ihmissuhteisiin
- ★ Kyky erottaa omat tarpeensa ja toiveensa lapsensa tarpeista ja toiveista
- ★ Kyky asettua lapsensa asemaan
- ★ Johdonmukaisuus ja selkeys kasvatustilanteissa
- ★ Kyky ylläpitää turvallisia rajoja lapselleen
- ★ Kyky vastaanottaa ja sietää lapsensa tunnereaktioita

Luuserikoulu pelastaisi syrjäytyneet

Minulla on ehdotus syrjäytymisvaarassa olevien nuorten pelastamiseksi ja koulujen järjestyshäiriöiden estämiseksi: luuserikoulu.

Luuserikouluun ohjattaisiin kaikki ne, jotka eivät oikein pärjää tavallisessa koulussa. Luuserikoulussa voitaisiin rauhassa kokeilla niitä lukuisia "vaihtoehtoisia", vuosien varrella kehiteltyjä kasvatusmenetelmiä, joita ei ole Suomessa otettu käyttöön – ehkä siksi, että ne saattaisivat vaarantaa menestyksen Pisa-verailuissa.

Luuserilapset olisivat sopivia koekaniineja, koska heihin ei kohdistu odotuksia, eikä mitään menetettävää siis missään tapauksessa olisi.

Koska luuserioppilaat eivät tunnetusti menesty niin sanotuissa lukuaineissa, työskentely olisi painottunut taide- ja taitoaineisiin. Taideaineet eivät olisi vain lukujärjestyksen täytettä

vaan tapa tutkia ympäristöä, oppia, omaksua, tulkita ja erityisesti ymmärtää. Kokeiden sijaan olisi ryhmitöitä ja projekteja, joissa lapset saisivat ilman paineita keskittyä siihen, mihin koulussa käsittääkseni pitäisikin keskittyä: oppimiseen ja opitun omaksumiseen.

Sanomattakin on selvää, ettei numeroarvostelua olisi. Mitäpä nämä luuserit nelosillaan tekisivät. Sen sijaan olisi paljon keskustelua ja yhteistyötä. Lapsi oppisi, ettei oppiminen ole kilpailua vaan luovaa toimintaa ja että se tapahtuu erityisen hyvin ryhmässä, joiden jäsenet tukevat toinen toistaan.

Luuserikoulun konsepti perustuu englantilaisen koulujohtajan Sir Ken Robinsonin ajatuksiin. Robinson puhuu paljon taiteen merkityksestä oppimisessa. Taide-elämyksessä toteutuu läsnäolon tila, mindfulness, jossa ihminen tuntee todella elävänsä.

Nykyinen koulujärjestelmä ei

anna näille kokemuksille tilaa vaan tuottaa turhautumisen ja epäonnistumisen tunteita kouluikäisille, jotka elävät aivan erilaisten virikkeiden keskellä kuin heitä edeltäneet sukupolvet. "Istu ja ole hiljaa" -malli tepsii ehkä joihinkin lapsiin, mutta kuten olemme nähneet, kasvava määrä nuoria selviää siitä vain Ritalinin avulla.

Adolf Ehrnrooth-pedagogiikka sopii huonosti peppi pitkätossuille ja vaahteramäen eemeleille. Luuserikoulut rahoitettaisiin tuki- ja erityisopetuksen lopettamisesta syntyneillä säästöillä. Nuorten mielenterveyspalvelutakaan ei nykyisessä määrin tarvittaisi.

Lisäksi luuserikouluista kerran valmistuvat steve jobsit ja bill gatesit todennäköisesti tuottaisivat talouteemme sen verran lisäarvoa, että saldo pysyisi aivan varmasti plussan puolella.

Kati Reijonen
Helsinki

”Lapsena oleminen on ihan hauskaa, kun on jo neljä vuotta siihen tottunut”

Sohvi 4 v

*”Vauvaa ei sellaisenaan ole
olemassa, on vain vauva ja
hänen äitinsä”*

Winnicott

Mitä lapsi tarvitsee?

★ fyysiset tarpeet

★ tunne-elämän tarpeet

★ sosiaaliset tarpeet

”Lapsia on parasta kuunnella niin ettei
samaan aikaan puhu kenenkään muun
kanssa
eikä hoida laskuja” Egil 7 v